

Közgazdaságtan alapjai 1.

5. A kínálat és a kereslet rugalmassága

(Tk. 4. fejezet)

A. A kereslet és kínálat árrugalmassága

- a) **Kereslet árrugalmassága (árérzékenység):** azt méri, milyen mértékben változik a jószág keresett mennyisége az árváltozás hatására. Az árucikkek rugalmassága nagy eltérést mutat, többféle eset is létezik. A kereslet gazdasági jellegzetességei határozzák meg az egyes termékek árrugalmasságát.
- Magasabb árrugalmasságra hajlamosít, ha a termék luxuscikk, ha vannak helyettesítői, ha a fogyasztónak több ideje van az alkalmazkodásra.
  - Ezzel szemben a kereslet rugalmatlanabb a létszükségleti cikkeknél, a rosszul helyettesíthető javaknál, és rövid távon mérve.
- b) **Az árrugalmasság pontos meghatározása:** a keresett mennyiség százalékos változását osztjuk az árának százalékos változásával (mindig pozitív számként írjuk fel!). Az így kiszámított rugalmasságot 3 típusba sorolja a közgazdaságtan:
- **árrugalmas keresletű termékek:** ha 1%-os árváltozás nyomán a keresett mennyiség több mint 1%-kal módosul.
  - **árrugalmatlan keresletű termékek:** ha 1%-os árváltozás nyomán a keresett mennyiség kevesebb, mint 1%-kal módosul.
  - **egységnyi termékkereslet változás:** a mennyiség százalékos változása megegyezik az ár százalékos változásával.
- c) **A kereslet árrugalmasságának gyakorlati hatása:** Fontos megvizsgálni, hogy **hogyan hat a vállalkozások összbevételére az árrugalmasság.** Az összbevétel az előállított termék árának és mennyiségének a szorzata.
- Ha a kereslet árrugalmatlan, akkor az áresés csökkenti az összbevételt.
  - Ha a kereslet rugalmas, abban az esetben az áresés növeli az összbevételt, jellemzően.
  - Ha egységnyi rugalmasságú a kereslet, akkor ez nem befolyásolja az összbevételt.
- d) **A keresleti rugalmasság jelentősége:**
- **Árdiszkrimináció:** eltérő ár felszámolása különböző ügyfeleknek ugyanazért a szolgáltatásért (pl. repülőjegyeknél a kis árrugalmasságú üzletembereknek drága jegyet számítanak, a nagy árrugalmasságú turistáknak olcsó jegyet számítanak, így maximalizálva az összbevételt).
  - **A rekordtermés paradoxona (agrártermelés):** nagy talány, amely a rugalmasság segítségével fejthető meg. A termelő úgy hiszi, hogy nagyobb termelés esetén nagyobb lesz a jövedelme, de ez nem feltétlenül igaz. **Magyarázat:** Az élelmiszerek kereslete rugalmatlan, ezért fogyasztásuk alig változik árváltozás hatására. A bőséges termésnek köszönhetően nő a kínálat, és ez rendszerint csökkenti az árat. Az alacsonyabb ár azonban nem sokkal bővíti a keresett mennyiséget. Így a gazdálkodók összességében kevesebb jövedelemre tesznek szert a jó természellel, mint a rosszal.
- e) **A kínálat árrugalmassága:** Azt vizsgálja, hogy a terméknek a kínált mennyisége milyen érzékenyen reagál a piaci ár változására. A kínálat árrugalmassága a kínált

mennyiség százalékos változása osztva az ár százalékos változásával. Itt is meg kell vizsgálni, hogy milyen tényezők hatnak a kínálat rugalmasságára:

- Az **egyik ilyen tényező**, amely befolyásolja a rugalmasságot, hogy az adott iparágban **könnyen lehet-e növelni az adott terméknek a termelését**. Ebben az esetben nagy árrugalmasságú kínálatról beszélünk. Ilyen pl. a textilipar, ahol ha nő a pólók ára, akkor is könnyen tudják a termelést növelni.
- Vannak olyan esetek, amikor a **termelői kapacitás korlátozott**. Ebben az esetben kis mértékben, vagy egyáltalán nem lehet növelni a mennyiséget. Erre szokták például hozni az **arany kitermelését**. Hiába nő meg az arany ára, ez nem fogja eredményezni, hogy az arany kitermelt mennyisége növekedjen.
- A **harmadik tényező**, amely hathat a kereslet rugalmasságára az **idő tényező**. Ha több idő áll rendelkezésre, nagyobb lehetősége van a vállalatoknak felkészülni a termelés megnövelésére. **Pl. halászatnál az adott napi kínálat rugalmatlan**, míg közép- és hosszú távon rugalmas (mivel aznap a halat muszáj eladni, ártól függetlenül, mert megromlik, de egy idő után, tudnak több hajót építeni, új halastavakat létesíteni, stb., így nézve pedig rugalmas a kínálat).

f) A kínálat rugalmasság szerinti fajtái:

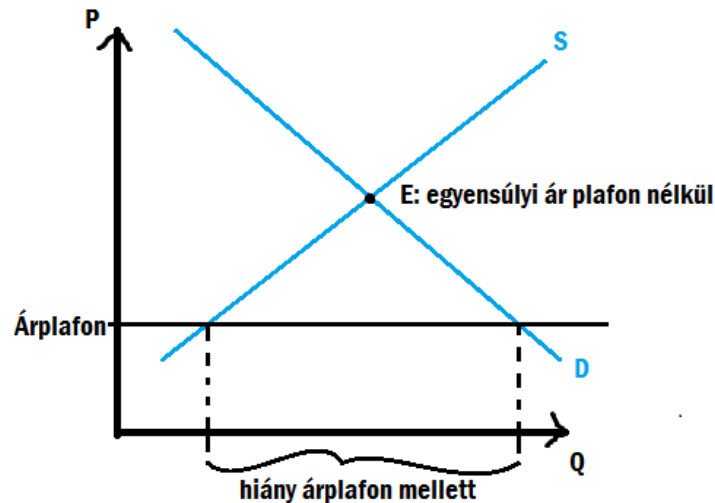
- Beszélhetünk a **teljesen rugalmatlan kínálat** esetéről. Erre példa, hogyha a halászok fognak halat, akkor a halnak az ára (mert a vevők csak friss halat szeretnének) teljesen rugalmatlan, hiszen a termék nem reagált az árváltozásokra, mert a terméket mindenképpen el kell adni.
- A másik eset a **végtelenül rugalmas kínálat** esete, ahol már az ár kismértékű csökkenése esetén is nullára zuhanhat a kínált mennyiség, illetve az ár csekély növekedése óriási mértékű kínálatot szabadíthat fel.

B. Gyakorlati alkalmazás fontosabb gazdasági ügyekre

- a) **Agrárgazdaságtan:** az agrárium termelékenysége nagy mértékben nőtt, ennek következtében **nőtt a kínálat, csökkentek a mezőgazdasági termékek árai**, így a **mezőgazdasági jövedelmek is stagnáltak** (ártámogatás, korlátozások [vámok és kvóták bevezetése], termeléskorlátozás, ezekkel védik a hazai mezőgazdasági piacot).
- b) **Terméskorlátozások:** A termelők jövedelmeinek csökkenése (az évek során gyorsan emelkedő termelékenység folytán rohamosan nő a kínálat, míg a kereslet rugalmatlansága miatt alig nő, így az árak és a bevétel csökken) **miatt gyakran fordulnak a kormányzathoz segítségért**. A **terméskorlátozás megemeli a termények árát, ezáltal a farmerek bevételét** (lsd. rekordtermés paradoxona). Ezek a korlátozások viszont előnytelenek a fogyasztók számára. Az intézkedés rontja a hatékonyságot, hiszen a gazdálkodó nyeresége kisebb, mint a fogyasztóknak okozott kár.
- c) **Támogatások:** az adókkal szemben, (amelyeket a fogyasztás visszafogására használnak) a **termelés ösztönzésére szolgálnak**. Kiterjedten alkalmazzák őket a mezőgazdaság területén.
- d) **Adóteher-megosztás:** Azt mutatja meg, milyen gazdasági befolyást gyakorol egy **adó végső soron a termelők és fogyasztók reáljövedelmére**. Általános esetben a kereslet és kínálat relatív rugalmasságán múlik. Az adóterhet **továbbhárítják a**

fogyasztókra, ha a kereslet rugalmatlan a kínálathoz képest. Az adó **viSSzahárul** a termelőkre, ha a kínálat rugalmatlan a kereslethez viszonyítva.

- e) **Küszöbár - minimálbér:** törvény írja elő, hogy heti 40 óra munkáért mennyi bruttó bért kell legalább fizetni.
- Okai: jóléti ok a megélhetés biztosítására, fiskális ok: a kormányzat részéről a közjavak miatt. Az egyik problémája, hogy okoz-e munkanélküliséget a minimálbér emelése? A **minimálbér emelkedése**, vagy bevezetése **növeli a munkanélküliséget és elsősorban a szakképzetlen munkaerő foglalkoztatása csökken**. (Kínálati görbét hamarabb metszi az ár vízszintes vonala, kisebb mennyiségnél). A tapasztalati tények azt mutatták, hogy gyakorlatilag egy 10%-os minimálbér emelése 1-3%-os arányban csökkentette a foglalkoztatást, ezt is elsősorban a fiatalok foglalkoztatása területén. Gyakorlottesville munkavállalóknál elenyészőbb volt a hatása ennek a minimálbér emelkedésnek.
- f) **Árplafon – energiaárak:** a drágulás megállítására vezet be a szabályozást.
- Ha **előírnak egy árplafont**, akkor abból hiány keletkezik, mert **ezzel eltérítették egymástól a kínálatot és a keresletet**. A hiány következtében nem mindenki fér hozzá a keresett mennyiséghez, így adagolni kell a keresletet.
    - o Az egyik az, hogy kialakulnak a sorok – sorba kell állni és várni kell.
    - o A másik módja a jegyrendszer, vagy direktelosztásos módszer, amikor mindenki csak egy meghatározott mennyiséget vásárolhat.
  - Szemben a minimálbér meghatározásával, az **árplafonok előírása rendkívül káros**. **Problémák:** az ilyen jellegű kormányzati beavatkozások, ár- és bérbeszabályozások súlyos gazdasági torzulásokat szoktak okozni.

6. A kereslet és a fogyasztói magatartás

(Tk. 5. fejezet)

A. A fogyasztás és a hasznosság

a) **Fogyasztás:** az áruk piacán vizsgáljuk, a keresleti oldalról. A vevőknek szükségleteik vannak, így kezdenek el fogyasztani. A szükségletek azonnali kielégítése mértékkel bír: telítődik. Vannak ugyan olyan dolgok, amelyekből nem lehet telítődni (pl. pénz vagy gyűjtemények), de a normál fogyasztási termékekből lehet.

b) **Hasznosság:** Elégedettséget jelent adott, egyidejű pillanatban. Azt fejezi ki, hogy valamilyen dolog egy-egy egysége éppen mennyire hasznos számunkra. Csak telítődő javak esetén mérhetjük. A kereslet elméletében azt feltételezzük, hogy az egyének maximalizálják az elérhető hasznosságot, eszerint az általuk leginkább kedvelt fogyasztói kosarat állítják össze maguknak (fogyasztók keresleti függvénye). Két típusát különböztetjük meg mérhetőség szerint:

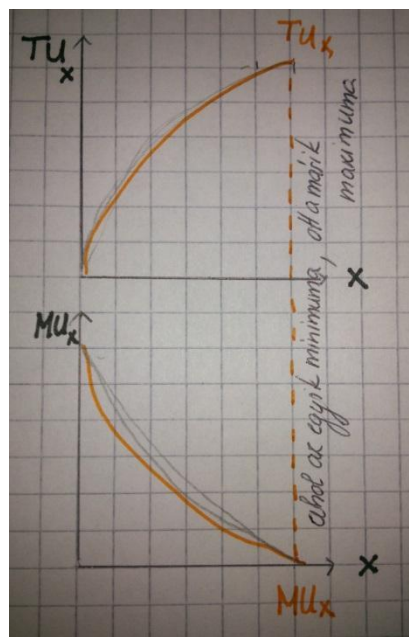
- **Kardinális hasznosság elve:** a hasznosság számszerűen kifejezhető, konkrét mennyiséggel mérhető.
- **Ordinális hasznosság elve:** a fogyasztás hasznossága számszerűleg nem meghatározható, csupán relációsan adható meg. A jószágkosaraknak csak a preferencia-sorrendjét állapítjuk meg, azt nem, hogy milyen mértékben.

c) **Határhaszon (MU):** marginális hasznosság; a hasznosságban bekövetkező változás. Arra a pótlólagos élvezetre utal, amely egy újabb egységnyi termék elfogyasztásával érhető el, azaz: „Ha még egyet elfogyasztok, az mennyire lesz számomra hasznos?”

- **Összhaszon (TU):** A telítődési folyamat állapota, tulajdonképpen a határhasznok kumulált értéke.
- **Összhaszon és határhaszon összefüggése:** egy bizonyos mennyiség elfogyasztásának teljes haszna egyenlő az addig elfogyasztott egységek határhasznának összegével. Tehát az összhaszon a határhasznok kumulált értéke.

d) **Csökkenő határhaszon elve:** más néven **Gossen I. törvénye**; kimondja, hogy **egy jószág határhaszna szabály szerint csökken, amint növekszik a jószág elfogyasztott mennyisége**, azaz telítődő javak egyidejű fogyasztásával minden újabb egység elfogyasztása kisebb élvezettel bír. Ebből következik, hogy a határhaszon-görbe mindig negatív meredekségű: Az összhaszon folyamatosan növekszik a fogyasztás bővítésével, de a növekedés üteme csökken, nagyobb fogyasztás esetén a határhaszon egyre kisebb.

e) **Előnykiegyenlítőds (értékkiegyenlítőds) elve:** más elnevezéssel kiegyenlített határhasznok, vagy **Gossen II. törvénye**: racionális fogyasztó általában az árak függvényében kalkulál. A hasznosság maximalizálásának alapvető feltétele, hogy teljesüljön az előnykiegyenlítőds elve. Ez azt állítja, hogy **a fogyasztó maximális**

elégedettségre vagy hasznosságra tehet szert, ha épp akkora határhasznot ér el utolsó pénzegységét elköltve valamely jószágra, mintha ezt a pénzt bármely más termékre fordította volna.

- f) **Helvettesítési hatás:** legegyszerűbben ezzel indokolható a keresleti görbék negatív meredeksége. Áremelkedés esetén a fogyasztók más termékekkel helyettesítik a megdrágult árucikket, mert olcsóbban szeretnék kielégíteni szükségleteiket.
- g) **Kéttermékes cseremodell:** Mivel a legtöbb piaci áruért ellenértéket szolgáltatunk, mindig áldozatot hozunk a vételért. Ezért van szükség a **racionalizálásra**: vajon a termék értéke pénzben kifejezve egyenlő-e az ár pénzben kifejezett összegével? Ezt mérlegelve indul meg a **cserefolyamat**: az egyik termék hasznossága összeméretik a másikéval. Ha két termék együtt jár, köztük valamiféle viszony van, **termékpárokról** beszélünk.
- **Helvettesítő termékek:** egymással felcserélhetők. „A” termék árának emelkedése növeli a helyettesítő „B” termék iránti keresletet (pl.: marhahús és csirkehús).
  - **Kiegészítő termékek:** együttes a hasznosságuk. Az „A” termék árának emelkedése csökkenti a kiegészítő „B” termék keresletét (pl.: hamburger és zsemle, autó és benzin).
  - **Független termékek:** nincs közöttük összefüggés. Az egyik termék árváltozása nem hat a másik keresletére (pl.: marhahús és tankönyv).

B. A jövedelmi hatás, a reáljövedelem, és a jövedelemrugalmasság

- a) **Jövedelmi hatás:** az árváltozás másik hatása az, hogy befolyásolja a reáljövedelmet.
- **Reáljövedelem:** a pénzjövedelemből megvásárolható jószágtömeget jelenti. Ha egy ár emelkedik, a fogyasztó pénzjövedelme közben állandó, akkor reáljövedelme csökken, már nem tudja ugyanazt az árumennyiséget megvásárolni, mint korábban. Ebből ered a jövedelmi hatás: **a fogyasztó megváltoztatja az áru keresett mennyiségét, mert az árnövekedés csökkenti a reáljövedelmét.** Általában erősíti a helyettesítési hatást. Mérésére szolgál a jövedelemrugalmasság.
- b) **Jövedelemrugalmasság:** a keresett mennyiség százalékos változása osztva a jövedelem százalékos változásával. Ezt vizsgálva nem a termékek változnak, hanem a fogyasztó helyzete:
- **magas jövedelemrugalmasság:** ha nő a reáljövedelem, akkor szívesebben költenek az emberek utazásra, vagy vásárolnak luxustermékeket.
  - **alacsony jövedelemrugalmasság:** alapvető élelmiszerek, ha megnő a jövedelem, akkor sem fogunk több krumplit vagy kenyeret venni
- c) **Árparadoxon:** Előfordul, hogy **bizonyos termékekből növekvő ár mellett is többet vásárolunk.** Ez az úgynevezett árparadoxon jelensége. 4 típusát különböztetjük meg.
- Minőségi árhatás: a fogyasztó azt hiszi, hogy a drágább termék jobb. Ezeknek a termékeknek az estében a magas ár már tartalmazza a jelentős reklámköltséget.
  - Szpekulációs árhatás: valamely termék jelentősen drágulni kezd, majd a fogyasztók rohamosan vásárolni kezdik azt. (pl.: részvények).
  - Szegényhatás (Giffen-hatás): ha egy alapvető élelmiszer drágul, az emberek még jobban veszik.

- Luxusjavak (Veblen-javak): minél drágább egy termék, annál inkább státuszkiifejezők.

C. A szenvedélybetegségek gazdaságtana:

- a) Az állam nem csak a piacgazdaságba avatkozik bele, hanem **felosztja a különböző javakat is: társadalmilag hasznos javakra és társadalmilag káros javakra**. Utóbbi a függőséget okozó, addiktív szerek, ezeknek a fogyasztása vagy felhasználása felvet nagyon sok jogi és társadalmi kérdést is. Az állam megpróbálja megvédeni a társadalmat attól, hogy az ilyen javak felhasználása mellett az egyéneken is kárt okozzon.
- b) **A szabályozás közgazdasági következményei:** betiltják a kereskedelmét és a fogyasztását is ezeknek a szereknek, a megszegést pedig büntetőjogilag is megtorolják. Ez azt okozza, hogy **magasabb lesz a függőséget okozó anyagok ára** (az alkalmi fogyasztók valamilyen más termékkel helyettesítik, a függők fogyasztása, kereslete árrugalmatlan, minden esetben tovább fogják fogyasztani). Ebből adódik a szabályozás nehézsége, hiszen **nincs hatása a függő fogyasztókra**, azonban a kezdő, alkalmi fogyasztókra, jó hatással lehet, mivel akadályozhatja a piacra történő belépésüket.

D. Értékpárádoxon, fogyasztói többlet:

- a) **Értékpárádoxonnak a kérdése:** A hasznosság kapcsán felmerülő kérdés. **Adam Smith gondolata:** „Semmi sem hasznosabb a víznél, de bajosan lehet érte kapni bármit is. Ezzel ellentétben a gyémántnak alig van használati értéke, gyakran mégis rengeteg egyéb termék kapható érte cserébe.”
  - Ennek a közgazdaságtani magyarázata az, hogy **egy termékből minél több van és minél többet fogyasztunk belőle, annál kevésbé lesz fontos számunkra**. Következésképpen a nagy mennyiség alacsony szintre viszi le az adott termék hasznát ezért az adott terméknek az utódegysége nagyon alacsony értékű lesz.
- b) **Fogyasztói többlet:** egy jószágnak a teljes hasznossága és a teljes piaci értéke közötti különbséget jelenti. Általában többet kapunk fogyasztóként, mint amennyit fizetünk az adott termékért a csökkenő határhaszon elvének köszönhetően.

7. A termelés és az üzleti szervezet

(Tk. 6. fejezet)

A. A termelés és a határtermék elmélete: Ahhoz, hogy az adott terméket a piacon versenyképesen tudják eladni a vállalkozások, az szükséges, hogy termelékenyebben állítsák elő, tehát minél kevesebb termelési tényező felhasználásával minél nagyobb mennyiségű terméket és szolgáltatást állítsanak elő.

a) **Termelési függvény:** Annak az elemzését, hogy mennyi termelési tényezőt használunk fel a termelési függvénnyel szokták jellemezni, ez a **termelési függvény megmutatja, hogy a ráfordítások adott mennyiségével mekkora mennyiségű maximális kibocsátás érhető el.** Ahhoz, hogy erről információt szerezzon a vállalkozás, **mérni kell a termelés képességét. 3 terület van,** amely megmutatja a vállalkozás számára, hogy mennyit és hogyan termel:

- **össztermék:** az a teljes fizikai termékmennyiség, amelyet az adott vállalkozás előállított (pl. 2019-ben Mo Mercedes gyára előállított 600000 db autót).
- **átlagtermék:** az összkibocsátás és a felhasznált ráfordításegységeka hányadosa (pl: mercedes gyárba dolgozik 4000 ember kibocsátott 500000 autót à $500000/4000$ a felhasznált munkaegységre mennyi autó gyártás jutott).
- **határtermék:** az a többletkibocsátás, amelyet a ráfordítás 1 pótlólagos egysége hoz létre a többi input változatlan mennyisége mellett (egy tényezőnek a növelése milyen hatással van az összkibocsátásra).

b) **(Parciális) termelési függvény:** a többváltozós termelési függvényt az egyik változó szerint (L , munkaerő) vizsgáljuk. Adott mennyiségű inputtal a kibocsátásnak VAN maximuma. Ha mindig egy tényezőt növelünk folytonosan, egy idő után csökken a hozadék (lsd. csökkenő hozadék elve).

- Felső ábra:

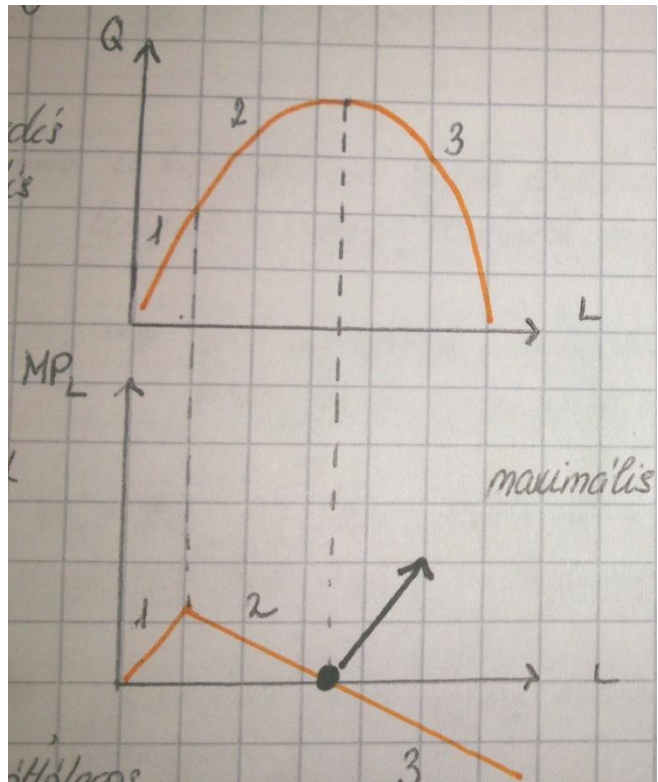
Össztermékelemzés

1. rohamos növekedés
2. lassabb növekedés
3. csökkenés

- Alsó ábra: **Határtermék-elemzés**

1. növekvő hozadék
2. csökkenő, de még mindig pozitív
3. negatív

A megjelölt pont: maximális kibocsátás, itt a legjobb a termelés, más néven: hatékony foglalkoztatási pont.

c) **Csökkenő hozadék elve:** egy vállalat egyre kisebb pótlólagos kibocsátásra tehet szert az egyik inputtényező folyamatos növelésével, ha közben nem változtat a többi ráfordításán. Másként: az adott ráfordítás határterméke csökken a mennyiség

növelésével, a többi ráfordítás változatlansága mellett (csak munkaerőt növelem, alapanyagot nem).

d) **Mérethozadék** (vegyes termelési függvény): az összes ráfordítás egyidejű változását veszi figyelembe a vizsgálatnál. Azt vizsgálja, hogy **milyen módon hat a megtermelt mennyiségre a ráfordítások azonos arányú megnövelése**. Három fontos esete van:

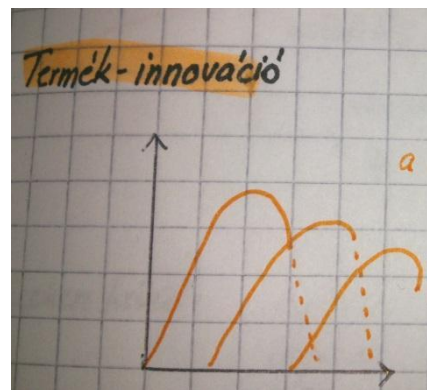
- **Állandó mérethozadék:** a ráfordítások összességének változása a kibocsátások arányos változásához vezet. Pl.: sok kézműipari ágazat, mondjuk fodrászat
- **Növekvő mérethozadék:** nevezzük méretgazdaságosságnak is. Akkor jelentkezik, ha az arányosnál nagyobb mértékben bővül a kibocsátás az összes ráfordítás megnövelésével.
- **Csökkenő mérethozadék:** akkor tapasztalható, ha az összkibocsátás az arányosnál kisebb mértékben emelkedik az összes ráfordítás kiegyensúlyozott bővítésével.

e) **A termeléshez nemcsak alapanyagra és munkaerőre van szükség, hanem időre is.**

- **Rövidtáv:** az az időszak, amely alatt a vállalatok csak a változó tényezők módosításával igazíthatják ki a termelést, nem képesek azonban a fix tényezők (pl. tőke, berendezések, üzemek) megváltoztatására.
- **Hosszútáv:** az az időszak, amely alatt a vállalatok az összes tényezőt megváltoztathatják.

f) **Technológiai változás:** A gazdaságtörténeti adatok alapján az összkibocsátás 100 év alatt a tízszeresére emelkedett Amerikában. Ez a robbanásszerű növekedés a technológiai változásoknak köszönhető.

- **Termék-innováció:** új, vagy továbbfejlesztett termékek bevezetése a piacra. **Ábra:** a termékek életgörbéje. Felmenő szakaszában a fejlesztések zajlanak, a **tetőponton a termék a legdrágább**. A gyártók mindig csak az első vonalas terméket tartják otthon, a régebbi, korszerűtlenebb termékeket kiszervezik.

- **Folyamat-innováció:** már létező termékek termelési eljárásainak megjavítása. A vállalat több terméket állíthat elő ugyanannyi ráfordítással, vagy ugyanakkora kibocsátást hozhat létre kevesebb ráfordítással. A folyamat-innováció a termelési függvény (össztermékekre nézve) pozitív irányú eltolódását eredményezi.

g) **Termelékenység:** az összes kibocsátás arányát mutatja meg az inputok súlyozott átlagához viszonyítva. Változatai a **munkatermelékenység** (munka egységére eső kibocsátás mennyisége) és a **teljes tényezőtermelékenység** (összes input egységére eső kibocsátás mennyisége).

- **Termelékenység növekedése:** ha a kibocsátás gyorsabban növekszik a ráfordításoknál. Okai lehetnek: technológia fejlődése, termékinnováció, méretgazdaságosság, tömegtermelés, **együtt termelés gazdaságossága** (különböző termékek csoportja hatékonyabban termelhető együttesen, mint egymástól elkülönítve). Ha növekvő mérethozadék érvényesül, akkor a ráfordítások és a termelés bővítése szintén magasabb termelékenységhez vezet. A termelékenység-növekedés mérése olykor torzulásokat mutat egyes területeken, mivel sok tényezőt nem lehet felszámítani (pl. hangminőség számítógépiparban).

- **Aggregált termelési függvény:** összefüggésbe hozzák a teljes kibocsajtást a felhasznált inputokkal.

B. Üzleti szervezetek

- a) **A vállalat:** csaknem minden termelési tevékenység specializált szervezetekben folyik, kis és közepes cégeknél, nagyvállalatoknál. **A vállalatok a termelési folyamat megszervezésére létrehozott specializált szervezetek. Létezésük okai:** a specializáció gazdaságossága, források gyűjtése a termeléshez, a termelési folyamat megszervezése és koordinálása.
- b) **Az egyéni vállalkozás:** klasszikus, **kis cégek**, nevezik őket „családi bolt”-oknak is. Nagy szektor, rengeteg ilyen cég van jelen, ám piaci szerepük elenyésző. **Működtetéséhez rengeteg egyéni erőfeszítésre** van szükség, általában rövid élettartamú vállalkozások.
- c) **A társulás:** Egy üzleti vállalkozáshoz gyakran tehetségek összefogására van szükség, **két vagy több ember összeállhat és társulást hozhat létre.** A tagok megosztják egymás között a teendőket. Meghatározott tőkével szállnak be **a vállalkozásba a tagok, a bevitt tőke arányában részesülnek a cég nyereségéből,** vagy veszteségéből, illetve az esetleges adósságok terhéből.
  - Napjainkban a társulások a teljes gazdasági teljesítménynek csak csekély hányadát adják. Ennek az az oka, hogy a társulások hátrányokkal is járnak. Egyik hátrány a **korlátlan felelősség.** Az általános tagok vagy beltágok **korlátozás nélkül felelősek a társulás által felvett hitelekért.** A társulások számos helyzetben túl kockázatosak, ezzel magyarázható a viszonylag kis számuk.
- d) **Részvénytársaság:** Fejlett gazdaságokban a gazdasági tevékenység legnagyobb részét magán részvénytársaságok végzik. **A részvénytársaság be van jegyezve a cégjegyzékbe, és a részvényesek tulajdonát képezi.**
  - A részvénytársaság „jogi személynek” számít, azaz saját nevében köthet adásvételi ügyleteket, vehet fel hitelt, termelhet termékeket, nyújthat szolgáltatásokat stb. A részvénytársaság rendelkezik a korlátozott felelősség jogával, ennek megfelelően minden tulajdonos befektetése a társaságban szigorúan bizonyos összeghatárig terjed.
- e) **A részvénytársaság alaptulajdonosságai:** A vállalat tulajdonosai birtokolják a vállalati törzsrészvényeket. A nyílt tulajdonú részvénytársaságok részvényeinek adásvétele a tőzsdén folyik. Elvileg **a részvényesek ellenőrzik a tulajdonukban lévő részvénytársaságot.** Osztalékjövdelemre tesznek szert a tulajdonukban lévő részvények hányadának megfelelően. Ők választják meg a cég igazgatóját és számos fontos kérdésben ők döntenek szavazással. A gyakorlatban az óriásvállalatok irányításába szinte semmi beleszólása sincs a kisméretű részvényeseknek.
  - **A részvénytársaság vezetői és igazgatói jogosultak meghozni a cég működését meghatározó döntéseket.** Elhatározzák, hogy mit és hogyan termeljenek, mennyi munkást foglalkoztassanak, mindenféle céges dologban ők döntenek. A részvényesek a cég tulajdonosai, de a cégvezetők irányítják a részvénytársaságot. A részvénytársaságoknál a tulajdon tipikusan elválik az irányítástól. Konfliktus részvényesek és menedzserek között: részvényesek pénzéből finanszírozott menedzseri fizetés. **Megbízó-ügynök probléma:** amikor az ügynökök

(menedzserek) ösztönzőit nem hangolják össze a megbízók (tulajdonosok) érdekeivel.

f) A részvénytársaságok előnyei és hátrányai:

- Az üzleti vállalkozás igen hatékony formája, ezért van meghatározó szerepük a piacgazdaságban.
- A részvénytársaság jogi személy, amely vállalkozhat.
- A részvénytársaság folyamatosan létezhet, függetlenül attól, hogy a részvényei hányszor cserélnek gazdát.
- A cégvezető gyors, gyakran könyörtelen döntéseket hoz.
- A vállalati részvényesek felelősége korlátozott, a vállalat adósságaiért, veszteségeiért csak az eredeti tulajdonosi hozzájárulásuk erejéig felelősek a tulajdonosok. (Megosztják a kockázatokat.)
- A részvénytársasági profitot egy különadó terheli, a társasági jövedelem duplán adózik: vállalati nyereségként és egyéni osztalékjövedelemként is.

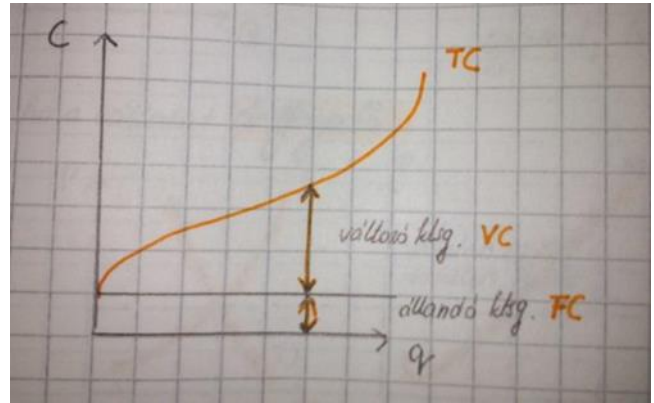
8. A költségek elemzése

(Tk. 7. fejezet)

A. A költségek gazdasági elemzése: A kínálati piachoz tartozik, ami azt jelenti, hogy a vállalatok területén lévő költségelemzésre fektetjük a hangsúlyt. Minden vállalat arra törekszik, hogy minél nagyobb legyen a termelékenység. A **költségek** mindenhol felbukkannak, ahol termelés folyik. Nem pusztán a termelés mennyiségét és a profit nagyságát befolyásolják, hanem kihatnak az inputok megválasztására, a beruházási döntésekre és magára a vállalat működésére is.

a) **Összköltség: állandó és változó költségek**

- **Állandó költség (FC):** azok a kiadások, amiket a kibocsátás nagyságától függetlenül még akkor is meg kell fizetni, ha a cég egyébként nem termel semmit. Olykor nevezik általános vagy elsüllyedt költségeknek is. Ide tartoznak: üzleti helyiségek bérleti díjai, hitelkamatok, véglegesített alkalmazottak fizetése.
  - **Változó költség (VC):** a kibocsátással együtt emelkedik vagy csökken, meghatározás szerint nulláról indul, ha a kibocsátás zérus. Ide tartoznak: késztermékhez szükséges anyagok, futószalaghoz beállított munkások, az üzemek működtetéséhez szükséges energia.
  - **Összköltség (TC):** a kibocsátás különböző q mennyiségének megtermeléséhez szükséges legalacsonyabb, pénzben kifejezett összkiadást jelenti. A TC emelkedik a q növekedésével.
- Definíció szerint $TC=FC+VC$**

b) A határköltség definíciója: A határköltség a közgazdaságtan egyik legfontosabb fogalma. **A határköltség (MC) egy további termékegység előállításának pótlólagos költségét jelenti.** Tegyük fel például, hogy egy vállalat 1000 CD-t gyárt 10.000 dollár összköltséggel. Ha 1001 CD gyártásának teljes költsége 10.006 dollár, akkor az 1001. darab legyártásának költsége 6 dollár. Olykor egy további output egység előállításának határköltsége egészen alacsony lehet (például: repülőgép további egy utast visz).

c) **Átlagköltség:**

- **Átlag- vagy egységköltség (AC):** az összköltségnek és a teljes előállított termékmennyiségnek a hányadosa. Definíció szerint: $AC=TC/q$
- **Átlagos állandó és változó költség:** Ahogyan az összköltséget szétválasztottuk állandó és változó költségre, úgy az **átlagköltség is állandó és változó összetevőkre bontható.**
  - o **Átlagos állandó költség (AFC):** az **állandó költség és a kibocsátás hányadosa**, definíció szerint $AFC=FC/q$ Mivel az állandó költség konstans, ezt egyre növekvő kibocsátással osztva folyamatosan csökkenő átlagos állandó költséget kapunk. Így a vállalat egyre több termékre oszthatja szét az általános költségeit.
  - o **Átlagos változó költség (AVC):** egyenlő a változó költség és a kibocsátás hányadosával, vagyis definíció szerint $AVC=VC/q$

- **Az átlagköltség és a határköltség kapcsolata:** a változó költség és a kibocsátás hányadosa. Három, egymással szorosan összefüggő szabály van:
  1. Ha a határköltség (MC) az átlagköltség (AC) alatt van, akkor lefelé húzza az átlagköltséget.
  2. Ha az MC az AC fölött van, akkor felfelé húzza az AC-t.
  3. Amikor MC éppen egyenlő AC-vel, akkor AC állandó. Az U alakú AC görbe alján MC=AC=minimális AC.
- Ha az MC az AC alatt van, akkor az utolsó egység megtermelése kevesebbe kerül, mint a korábban megtermelt összes egység átlagköltsége. Ebből az következik, hogy az új AC-nek kisebbnek kell lennie a régi AC-nél, tehát AC-nek csökkennie kell.

d) A termelés és a költségek összefüggése: Milyen tényezők határozzák meg a fentebb bevezetett költséggörbék jellemzőit? **A kulcselemek: 1. a tényezőárak és 2. a vállalat termelési függvénye.** A ráfordítások ára, például a munkáé és a földé nyilván erősen befolyásolja a költségeket. A költségek azonban a vállalat technológiai lehetőségeitől is függenek. Ha a technológiai fejlesztések eredményeképpen kevesebb ráfordítással lehet létrehozni ugyanazt a kibocsátást, akkor csökkennek a vállalat költségei.

- **Csökkenő hozadék és az U alakú költséggörbék:** A közgazdászok gyakran U alakú költséggörbét rajzolnak, ami azt ábrázolja, hogy a költségek a kezdeti szakaszban csökkennek, elérnek egy minimum pontot, majd végül emelkedni kezdenek. Ennek indoka a kezdeti beruházás magas ára, a folyamatos termelés, majd az avulás miatt bekövetkező újabb gépbeszerzés.

e) A tényezőkombináció vállalati megválasztása: alapvető feltevés, hogy a vállalatok minimalizálni akarják a termelési költségeiket, így különböző inputkombinációk közül döntenek.

- **Határtermékek és költségminimalizálás szabálya:**
  - o **A határtermék** a valamely termelési tényező egy egységnyi növelésével nyerhető többletkibocsátás, az összes többi tényező változatlansága mellett.
  - o **A költségminimalizálás szabálya:** adott mennyiségű kibocsátást úgy lehet legkisebb költséggel előállítani, hogy a vállalat újabb és újabb egység inputokat vásárol, míg kiegyenlítődik a pénzegységre vetített határtermékük minden tényezőnél. Képlettel:
$$\frac{L \text{ határterméke}}{L \text{ ára}} = \frac{A \text{ határterméke}}{A \text{ ára}} = \dots = \text{tényező határterméke/tényező ára}$$
  - o Ennek a szabálynak az egyik következménye a **helyettesítési szabály:** ha az egyik tényező ára csökken, miközben minden más tényező ára változatlan, akkor a vállalatok profitálhatnak abból, hogy helyettesítik a többi tényezőt az olcsóbbá vált inputtal, amíg egyenlővé válik minden tényező pénzegységre eső határterméke.

B. Gazdasági költségek és az üzleti számvitel:

a) Eredménykimutatás: a nyereség, illetve veszteség megállapítása: Más néven nyereség-veszteség kimutatás segítségével lehet megállapítani, hogy az adott vállalat **realizált-e nyereséget**, vagy nem. Az eredménykimutatás alapvető azonossága: Nettó bevétel (profit) = összárbevétel-összköltség. Ez a meghatározás adja meg a nevezetes mérleg szerinti eredményt, amelyet a cégek maximalizálni akarnak. Ennek vannak pozitív és negatív elemei.

- eredménykimutatás pozitív elemei

- o bevételek
- eredménykimutatás negatív elemei
  - o inputok költségei:
    - (1) változó (közvetlen) költségek
      - anyagköltség
      - munkaköltség
      - egyéb működési költség (közüzemi díjak stb.)
    - (2) állandó költségek
      - értékesítési és adminisztratív költségek
      - épület bérleti díja
      - értékcsökkenés: a tőkeáfordítás éves költsége a vállalat tulajdonában levő tőkeeszközöknél
  - o hiteltartozás kamatköltsége
  - o adók
  - o részvényekre fizetett osztalék
- **profit: az árbevétel maradványa a költségek levonása után** (társasági adó+részvényekre fizetett osztalék+fel nem osztott nyereség)

b) A vagyonmérleg: a vállalat pénzügyi helyzetéről ad képet egy adott időpontban. Ebből a kimutatásból derül ki, hogy egy vállalkozás, ország vagy személy milyen vagyoni helyzetben van abban az adott pillanatban. Csak múltbeli költségek szerepelnek benne. **A mérleg egyik oldalán az eszközök** vagy aktívák, **a másik oldalon található a források** vagy passzívák. A vagyonmérleg alapvető azonossága vagy egyensúlyi összefüggése, hogy az eszközállomány egyenlő a tartozásállománynak és a cég nettó vagyonának összegével, ami a tulajdonosakt illet. Eszközök összesen: kötelezettségek összesen + nettó vagyon

C. Alternatív költség: a döntéseknek alternatív költsége van, mert az egyik dolgot választván, lemondunk valami másról a szűkösség világában. **Az alternatív költség a feláldozott termékek vagy szolgáltatások közül a legjobbnak az értéke.** Jól működő piacon az ár magában foglal minden költséget, és így megfelel az alternatív költségnek. A gazdasági költségek az explicit pénzráfordításokon túl azokat az alternatív költségeket is tartalmazzák, amelyek a szűkös erőforrások más módon való felhasználásának elvesztéséből erednek.